

Ks. Andrzej Domański

Istituto Euromediterraneo
Teologiczne Studia Siedleckie I (2004)

Obecność Kościoła w uniwersytecie w świetle dokumentów

Podstawowym ogniwem więzi Kościoła i uniwersytetu jest misja ewangelizacyjna. Obowiązek niesienia Ewangelii „na całą ziemię”, wszędzie, gdzie znajduje się człowiek, zmusza Kościół do szukania wciąż nowych form ewangelizacji. Dobra Nowina, którą Kościół ma głosić światu, to Prawda. Od chwili, gdy Jezus przedstawił się: „Ja jestem Prawdą” (J 14,6), każde szczere poszukiwanie prawdy ostatecznej przybliży do Niego samego. Człowiek jest zdolny do poznania prawdy, to jest jego powołanie i najgłębsza potrzeba¹. *Fides querens intellectum* znajduje się u korzeni uniwersytetu². Motywowani wiarą, która poświadcza możliwość poznania prawdy, ludzie nauki założyli pierwsze *universitas magistrorum*.

Początki instytucji uniwersytetu pozostają w bliskiej relacji z Kościołem, który zawsze przywiązywał dużą wagę do spraw kultury, wychowania i nauczania w realizacji swojego posłannictwa, tak wyraźnie zadane słowami: „Poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli” (J 8, 32). Jednym z ważniejszych sposobów poznawania, głoszenia i obrony prawdy stały

¹ JAN PAWEŁ II: Encyklika *Fides et ratio*, Watykan 1998, nr 28: „Można zatem określić człowieka jako *tego, który szuka prawdy*”.

² Por. RATZINGER Joseph: *Natura e compito della teologia*, Milano 1993, s. 91; KUNOWSKI Stefan: Rola uniwersytetów katolickich w historii nauki i oświaty, „*Zeszyty Naukowe KUL*” 1968 nr 3-4, s. 33-34; STICKLER Alfons M.: *Università*, w: RAHNER Karl (red.): *Sacramentum mundi. Enciclopedia teologica*, vol. 8, Brescia 1977, s. 514: „Uniwersytety powstały nie jako miejsca kształcenia zawodowego (...), lecz przede wszystkim jako miejsca, gdzie kultywowano wiedzę”.

się szkoły, zwłaszcza uniwersytety. Toteż Kościół w ciągu wieków zakładał i prowadził szkoły różnych szczebli.

Niniejszy artykuł zamierza przedstawić wizję uniwersytetów katolickich i wydziałów kościelnych, jaka wyłania się z poświęconych im dokumentów papieskich i Stolicy Apostolskiej. Chronologiczny układ studium tych dokumentów pomoże prześledzić ewolucję relacji między Kościołem i wyższymi uczelniami. Do pewnego momentu wszystkie wyższe uczelnie teologiczne były sprowadzane do wspólnego mianownika jako uczelnie kościelne. Rozwój nauk teologicznych i świeckich ukształtował nowy obraz wyższych uczelni powoływanych przez Kościół, dlatego Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wyróżnia już uniwersytety katolickie i inne instytuty wyższych studiów oraz uniwersytety i fakultety kościelne. Uniwersytety katolickie i inne instytuty wyższych studiów zajmują się różnymi dyscyplinami naukowymi, badając je i wykładając według zasad chrześcijańskich; natomiast druga grupa, uniwersytety i fakultety kościelne, oddaje się dyscyplinom stricte teologicznym i jest bezpośrednio zależna od Stolicy Apostolskiej. Uniwersytety katolickie i uczelnie kościelne mają wiele cech wspólnych, ale też różnią się między sobą, co spowodowało konieczność przygotowania odrębnych dokumentów kościelnych regulujących ich działalność.

1. Przed Soborem Watykańskim II

W sposób wyraźny kwestia organizacji nauczania katolickiego od poziomu szkoły podstawowej aż do uniwersytetu została uregulowana przez Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. Prawodawca zdecydował, że tylko Stolica Święta ma prawo do powoływania kanonicznego uniwersytetów katolickich i aprobowania ich statutów. Ponadto jedynie Stolica Święta mogła udzielić władzy nadawania tytułów akademickich, zaś o czystość nauczania

musieli dbać biskupi ordynariusze³. W sposób szczególny Kodeks zajął się wyższymi seminariami duchownymi, pozostawiając kwestię organizacji wydziałów teologicznych późniejszym regulacjom. W Kodeksie można zauważyć pewną nieufność w stosunku do uniwersytetów państwowych, co zostanie jeszcze wzmocnione przez encyklikę Piusa XI *Divini illius magistri*⁴. Ten dystans był uzasadniany ryzykiem szkód, jakie owe instytucje mogły stanowić dla wychowania katolickiego, stąd też rodzicom katolickim zalecano wyłącznie katolickie szkoły i uniwersytety⁵.

Konstytucja Apostolska *Deus scientiarum Dominus* z 1931 r. była w całości poświęcona uniwersytetom i wydziałom kościelnym⁶. Po raz pierwszy prawo kościelne porządkowało i ujednolicało strukturę studiów akademickich we wszystkich ośrodkach kościelnych na świecie. Dokument precyzował charakter oraz naturę uniwersytetów i wydziałów kościelnych. Jako cechę konstytutywną tych podmiotów wskazał fakt uznania lub powołania do życia przez Stolicę Apostolską w celu nauczania i prowadzenia badań naukowych w obszarze nauk kościelnych i im pokrewnych, z czym wiązało się prawo nadawania stopni naukowych: magistra, licencjata i doktora. Magisterium pozwalało na kontynuację studiów z określeniem specjalizacji, licencjat upoważniał do wykładania w instytutach, którym nie przysługiwało prawo nadawania tytułów akademickich, zaś doktorat uprawniał do nauczania na uniwersytetach i wydziałach teologicznych. Podstawowe dyscypliny, a więc filozofia, teologia i prawo kanoniczne miały własne wydziały, a z myślą o takich dziedzinach, jak nauki biblijne czy muzyka powołano specjalne

³ Por. KPK z 1917 r., kan. 1372-1383.

⁴ Por. PIUS XI: Encyklika *Divini illius magistri*, Watykan, w: AAS 22(1930) 49-86.

⁵ Por. MANTINEO Antonino: *Le università cattoliche nel diritto della Chiesa e dello Stato*, Milano 1995, s. 7-9.

⁶ Por. PIUS XI: Konstytucja Apostolska *Deus scientiarum Dominus*, Watykan, w: AAS 23(1931) 263-284.

instytuty. Zalecane metody badawcze to scholastyczno-spekulatywna oraz historyczno-pozytywna. Studia na wydziale teologicznym trwały pięć lat, na filozoficznym – cztery, a w instytutach – trzy⁷. Ten styl funkcjonowania wydziałów kościelnych utrzymał się aż do Soboru Watykańskiego II.

2. Sobór Watykański II

Odnowa i *aggiornamento* życia kościelnego, jakie się dokonały na Soborze Watykańskim II, były dogłębne i dotknęły praktycznie wszystkich aspektów aktywności Kościoła. Sobór, który wszedł w dialog ze światem współczesnym, szczególnie z nauką i kulturą, i chciał nadać wymiar pastoralny całej działalności Kościoła, nie mógł pominąć zagadnienia studiów teologicznych. Ta perspektywa przynajmniej po części tłumaczy, dlaczego temat uniwersytetu staje się odtąd jednym z uprzywilejowanych wątków wspomnianego dialogu, w którym Kościół rozpoznał istotny znak czasu.

Relacje między Kościołem a światem są w dokumentach soborowych rozważane z perspektywy religijnej, a nie prawnej czy politycznej. Kościół, na którym spoczywa obowiązek zorientowania całej rzeczywistości na Boga, chce nawiązać ze światem współczesnym dialog zbawczy, by w ten sposób służyć ludzkości⁸.

Ojcowie soborowi poświęcili znaczną część Konstytucji *Gaudium et spes* (rozdziały II i III) sprawom kultury, przyjmując jej szeroką definicję: „Mianem »kultury« w sensie ogólnym oznacza się wszystko, czym człowiek doskonali i rozwija wielorakie uzdolnienia swego ducha i ciała; stara się drogą poznania i pracy poddać sam świat pod swoją władzę; czyni bardziej ludzkim życie społeczne tak w rodzinie, jak i w całej społeczności państwowej przez

⁷ STICKLER Alfons M.: *Università*, art. cit., s. 514.

⁸ Por. SANNA Ignazio: *Dalla parte dell'uomo. La Chiesa e i valori umani*, Cinisello Balsamo 1992, s. 213-214.

postęp obyczajów; wreszcie w dziełach swoich w ciągu wieków wyraża, przekazuje i zachowuje wielkie doświadczenia duchowe i dążenia na to, aby służyły one postępowi wielu, a nawet całej ludzkości”⁹. Kultura może być widziana w aspekcie historycznym, socjalnym, socjologicznym i etnologicznym, ale przede wszystkim trzeba wziąć pod uwagę jej wymiar aksjologiczny, ponieważ nie wszystkie wytwory ludzkie stają się elementami kultury, lecz tylko te, przez które człowiek wzrasta i doskonali się w życiu osobistym i społecznym. Każdy postęp należy oceniać według jasnych reguł antropologicznych: w tym względzie Kościół służy pomocą, oferując prawdziwą wizję człowieka i kryteria do właściwego rozeznawania ludzkiej aktywności.

Kościół otwiera się na postęp naukowy i rozmaite formy kultury, które postrzega jako drogi prowadzące do prawdy. Uznaje autonomię metodologiczną różnych dyscyplin wiedzy, lecz nie w sposób absolutny¹⁰. Rozwój ludzki i rozwój naukowy wnoszą swój wkład w przybliżanie świata do Stwórcy. Chrześcijanie mają obowiązek promowania kultury i wychowania każdego człowieka, aby wszyscy ludzie, świadomi własnej godności, mogli rozpoznać swoje powołanie. Rozwój osoby winien przebiegać w sposób integralny i harmonijny, w duchu poszukiwania jedności między wiarą i nauką. Te dwie rzeczywistości nie są przedstawiane jako sprzeczne, lecz jako komplementarne, ponieważ wiara może się lepiej wyrazić dzięki zdobyczom nauk świeckich i ponieważ ludzka inteligencja może dojść do pewnej syntezy wiedzy dzięki kapitałowi wiary i Objawienia¹¹.

⁹ GS 53.

¹⁰ Por. GS 36.

¹¹ GS 62: „Niech więc wierni żyją w najściślejszej łączności z innymi ludźmi swoich czasów i starają się dokładnie uchwycić ich sposoby myślenia i odczuwania, znajdujące wyraz w ich kulturze umysłowej. Niech łączą znajomość nowych nauk i doktryn oraz najnowszych wynalazków z obyczajami chrześcijańskimi i z wykształceniem w doktrynie chrześcijańskiej,

W tym kontekście trzeba umieścić temat uniwersytetu. Termin «uniwersytet» nie pojawia się zbyt często w dokumentach soborowych¹². Przede wszystkim uniwersytet jest przedstawiany jako ośrodek poważnych studiów nad fundamentalnymi problemami związanymi z dobrem ludzkości, jako przestrzeń wymiany ekspertów i naukowców zaangażowanych w poszukiwanie dobra wspólnego¹³. Z tego powodu wykładowcy dziedzin teologicznych są zaproszeni do współpracy z naukowcami różnych specjalizacji i różnych uniwersytetów¹⁴. Uniwersytet to także miejsce głębokiego i kompleksowego przygotowania ewangelizatorów. Naukowe poznanie historii i mentalności ludu, któremu będzie się nieść Ewangelię, pomaga znaleźć właściwy sposób wypełnienia tej misji¹⁵. W dekrecie *Optatam totius* doceniono formację naukową w dziedzinach świeckich, gdyż może ona służyć apostołstwu¹⁶.

Gravissimum educationis, soborowa deklaracja, która najpełniej zajęła się problematyką wychowania, nie mogła pominąć kwestii uniwersytetu. Już samo zagadnienie wychowania wzbudziło wiele dyskusji w trakcie prac nad jej przygotowaniem¹⁷. Dokument uznaje prawo państwa do inicjowania i ustalania reguł dotyczących systemu szkolnictwa. Kościół deklaruje, że nie ma

tak żeby kultura religijna i prawda ducha szły u nich w parze ze znajomością nauk i rozwijających się z każdym dniem umiejętności technicznych, aby mogli dzięki temu oceniać i wyjaśniać wszystko w duchu całkowicie chrześcijańskim”.

¹² Słowo «uniwersytet» pojawia się osiemnaście razy w dokumentach soborowych: *Gravissimum educationis*, *Ad gentes*, *Optatam totius*, *Gaudium et spes*.

¹³ Por. TANZELLA-NITTI Giuseppe, *Passione per la verità e responsabilità del sapere. Un'idea di università nel magistero di Giovanni Paolo II*, Casale Monferrato 1998, s. 123-126.

¹⁴ Por. GS 62; GE 12.

¹⁵ Por. AG 6, 26, 39, 41.

¹⁶ Por. OT 18.

¹⁷ Por. BALDANZA Giuseppe, *Appunti sulla storia della Dichiarazione „Gravissimum Educationis”*, „*Seminarium*” 1985 nr 1, s. 13-54. Początkowo dokument miał być tylko instrumentem prawnym definiującym zasady obowiązujące szkoły katolickie różnych typów. Został jednak poddany wielokrotnym modyfikacjom, aby wyrazić ducha Soboru również w sferze wychowania. W ten sposób z dokumentu ściśle prawnego stał się deklaracją o szerokich horyzontach.

rozbieżności pomiędzy celami wychowania chrześcijańskiego i wychowania, które przygotowuje do pełnoprawnego życia w społeczeństwie: „Wszyscy ludzie jakiegokolwiek rasy, stanu i wieku mają jako cieszące się godnością osoby nienaruszalne prawo do wychowania, odpowiadającego ich własnemu celowi, dostosowanego do właściwości wrodzonych, różnicy płci, kultury i ojczystrych tradycji, a równocześnie nastawionego na braterskie z innymi narodami współżycie dla wspierania prawdziwej jedności i pokoju na ziemi. Prawdziwe zaś wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie, będzie brał udział”¹⁸. Państwo powinno odrzucić wszelkie formy monopolu edukacyjnego i zagwarantować pluralizm instytucji szkolnych, wśród których znajdują się przecież m.in. uniwersytety katolickie. *Gravissimum educationis* po raz pierwszy zdefiniowało zadania uniwersytetu katolickiego: „publiczna, stała i powszechna obecność myśli chrześcijańskiej w całym wysiłku skierowanym ku rozwijaniu wyższej kultury”¹⁹. Uniwersytet powinien kształcić dojrzałych chrześcijan, gotowych swoimi talentami wspomagać rozwój społeczności i świadczyć o wierze wobec świata. Została uznana autonomia nauki i poszukiwań naukowych, aczkolwiek w sposób dość ogólnikowy. Dokument przyjmuje postawę otwartości na współpracę z wydziałami świeckimi, a przed wydziałem teologicznym stawia specjalne zadanie zmierzenia się problemami, które powstają w wyniku rozwoju wiedzy. Pojawia się też postulat założenia katedry lub instytutu teologicznego w tych uniwersytetach katolickich, gdzie jeszcze nie istnieje wydział teologii²⁰.

¹⁸ GE 1.

¹⁹ GE 10.

²⁰ Por. GE 10-12.

Dnia 20 maja 1968 r. Kongregacja Wychowania Katolickiego wydała *Normae quaedam* w sprawie zmodernizowania katolickich studiów kościelnych²¹. W duchu soborowym zostały tu przedstawione reguły dotyczące organizacji i treści studiów. Cel uniwersytetów i wydziałów kościelnych rozpoznano w udzielaniu pomocy ludowi Bożemu, hierarchii i świeckim, w poznaniu, obronie i rozszerzaniu wiary; w popieraniu rozwoju wiedzy i w jej krzewieniu oraz w pomocy, na poziomie naukowym, w prowadzeniu otwartego dialogu ekumenicznego. Zmodyfikowano strukturę organizacyjną wydziałów. Dokument pokazał uniwersytet jako wspólnotę, której wszyscy członkowie, zarówno wykładowcy, studenci, jak i personel administracyjny, powinni czuć się odpowiedzialni za realizację celów życia uniwersyteckiego. Idea wspólnoty uczelnianej ma swój fundament teologiczny we wspólnocie kościelnej. Cechy charakterystyczne tej wspólnoty to: kolegialność, harmonia i współpraca²². Kolegialność zapewniała studentom możliwość uczestnictwa w prowadzeniu wydziału. Harmonia natomiast oznacza integralne połączenie celów ogólnych uczelni i wydziału z celami szczegółowymi cykli studiów poszczególnych lat i różnych dyscyplin, aby zabezpieczyć myśl przewodnią całego procesu dydaktycznego. Z tego powodu wprowadzono zmiany w organizacji nauczania. Studia zostały podzielone na trzy cykle. W toku cyklu podstawowego student uzyskiwał ogólne wykształcenie wraz z wprowadzeniem w metodę naukową. Cykl drugi miał na celu specjalizację i praktykę pracy naukowej, zaś trzeci – osiągnięcie dojrzałości naukowej, potwierdzonej pracą pisemną. Jeżeli chodzi o współpracę, to miała ona przebiegać pomiędzy różnymi wydziałami tego

²¹ Sacra Congregatio pro Istituzione Catholica, *Normae quaedam ad Constitutionem Apostolicam „Deus scientiarum Dominus” de studiis academicis ecclesiasticis recognoscendam*, w: EV 1/328-396.

²² Por. BALDANZA Giuseppe: La missione odierna delle università e Facoltà di studi ecclesiastici, „*Seminarium*” 1968 nr 4, s. 740-764; MARCHISANO Francesco: La legislazione ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica „Sapientia christiana”, „*Seminarium*” 1980 nr 2-3, s. 332-351.

samego uniwersytetu, pomiędzy kościelnymi ośrodkami akademickimi, a także pomiędzy tymi ostatnimi i uniwersytetami państwowymi. Zasugerowano kooperację z ośrodkami zagranicznymi. Dokument postuluje, by wymagania stawiane w trakcie studiów kościelnych nie były niższe niż na najlepszych uczelniach świeckich.

W duchu Soboru podkreślono wolność badań naukowych w ramach dyscyplin teologicznych, z obowiązkiem wszakże respektowania wierności Pismu Świętemu, Tradycji i Magisterium Kościoła. Chcąc nauczać, każdy wykładowca musiał otrzymać misję kanoniczną od biskupa miejsca.

Normae quaedam zostały wprowadzone na okres eksperymentalny i po dziewięciu latach Kongregacja Wychowania Katolickiego zaczęła przygotowywać legislację definitywną we współpracy ze wszystkimi uniwersytetami i wydziałami kościelnymi oraz z reprezentantami konferencji episkopatów. Największe trudności w sporządzeniu prawa obowiązującego w całym Kościele wynikały z konieczności odniesienia się do wielu sytuacji lokalnych: Kościół znajduje się w sytuacji szczególnej, gdyż posiada ośrodki uniwersyteckie na wszystkich kontynentach, a więc często w diametralnie różnych warunkach społeczno-kulturowych. Dodatkową trudność rodził silny kryzys tożsamości, jaki dotknął świat akademicki w związku z wydarzeniami z 1968 r.

3. *Sapientia christiana*

W dniu 15 kwietnia 1979 r. została uroczystie promulgowana Konstytucja Apostolska *Sapientia christiana*, a 29 kwietnia Kongregacja Wychowania Katolickiego opublikowała *Normae applicative*, które wyjaśniały i dookreślały niektóre punkty Konstytucji.

Konstytucja rozpoczyna się od obszernego wprowadzenia, które przybliży rolę uniwersytetów i wydziałów kościelnych w działalności

ewangelizacyjnej Kościoła. Rola ta nie ogranicza się do zwykłego przepowiadania Ewangelii ludziom, lecz ma na celu wejście w bezpośredni kontakt z kulturami, które pełnią m.in. funkcję mediatora pomiędzy człowiekiem i Ewangelią. Nie bez powodu przywołano encyklikę *Evangelii nuntiandi* Pawła VI o konieczności ewangelizacji kultur, które mogą stać się pomocnym narzędziem w prowadzeniu akcji misyjnej, podczas gdy rozdział między wiarą i kulturą powoduje wielkie trudności w ewangelizacji²³. Jednym z cenniejszych i skuteczniejszych instrumentów przepajania kultury duchem Ewangelii są uniwersytety katolickie i wydziały kościelne zajmujące się prawdą zbawczą, która stanowi treść i serce ewangelizacji. Wyjątkowość uczestnictwa ośrodków uniwersyteckich w tym procesie polega przede wszystkim na ich koncentracji wokół treści przepowiadania – dla lepszego ich zrozumienia, wiernego przekazania i ofiarowania ich w taki sposób misji Kościoła²⁴.

Na początku dokumentu sprecyzowano różnicę pomiędzy uniwersytetami katolickimi a wydziałami kościelnymi. Uniwersytety zajmują się wszystkimi dziedzinami wiedzy w duchu chrześcijańskim i są podporządkowane prawu państwowemu, aby mieć uprawnienia do nadawania stopni akademickich uznawanych przez państwo. Do wcześniejszych zasad, które wyróżniały wydziały kościelne, a mianowicie: akt konstytucyjny lub uznanie ze strony Stolicy Apostolskiej i władza nadawania stopni naukowych w jej imieniu, *Sapientia christiana* dodała motyw teologiczno-eklezyjalny: wydziały kościelne muszą mieć za przedmiot studiów Objawienie chrześcijańskie i dyscypliny pokrewne. W ten sposób uczestniczą w misji

²³ Por. Sch 1.

²⁴ POMPEI Alfonso: *Natura e finalità specifiche delle università e Facoltà ecclesiastiche*, „*Seminarium*” 1980 nr 2-3 s. 415-416.

ewangelizacyjnej Kościoła²⁵. Reguły ustanowione przez Konstytucję *Sapientia christiana* odnoszą się tylko do uniwersytetów i wydziałów kościelnych.

Istnieją dwa motywy, które decydują o tożsamości eklezjalnej uczelni: przedmiot ich aktywności oraz rola Stolicy Apostolskiej i innych struktur kościelnych w ich powstaniu i funkcjonowaniu. Akademickie centra eklezjalne zajmują się badaniami i nauczaniem teologii i dyscyplin pokrewnych w perspektywie wiary katolickiej. Ta perspektywa staje się dla nich wezwaniem do współpracy, bez utraty własnej tożsamości naukowej, w obszarze działalności misyjnej i pastoralnej Kościoła, aby dać odpowiedź nie tylko na wyzwania życia chrześcijańskiego, ale też aby zanieść światu światło i nadzieję Ewangelii²⁶. Znaczenie tego zadania i konieczność wierności wyjaśniają rolę Stolicy Apostolskiej i władz kościelnych. Aktem fundamentalnym dla każdej uczelni kościelnej jest erekcja kanoniczna lub uznanie przez Kongregację Wychowania Katolickiego, która kieruje się dwoma kryteriami: planowaniem i gwarancją utrzymania właściwego poziomu naukowego²⁷. Uczelnia erygowana lub zatwierdzona przez Kongregację nabywa prawo do nadawania stopni akademickich w imieniu Stolicy Apostolskiej. Ten fakt gwarantuje ich uznanie w środowisku kościelnym i ułatwia to, jeśli chodzi o władze świeckie.

²⁵ Por. SCh art. 2; MARCHISANO Francesco: La Costituzione Apostolica „Sapientia Christiana”, „*Rivista di Scienze dell'Educazione*” 1980 nr 18, s. 181-182.

²⁶ POMPEI Alfonso: art. cit., s. 416-425.

²⁷ Por. SCh art. 60-61. Planowanie oznacza upewnienie się, że uczelnia wyższa w tym miejscu naprawdę jest konieczna i użyteczna. Alternatywę stanowi afiliacja, przyłączenie lub wcielenie do wydziału bądź uniwersytetu już istniejącego. Wymagania, które mają zagwarantować wysoki poziom nauczania, są następujące: odpowiednio wykwalifikowane i liczebne grono wykładowców stałych, wystarczająca ilość studentów, dobrze zaopatrzona biblioteka i dostępność innych pomocy naukowych, statut i program studiów odpowiadający obowiązującemu prawu i zapleczu ekonomicznemu. Konstytucja zachęca wyższe seminaria duchowne do dokonania afiliacji lub przyłączenia się do istniejących wydziałów teologicznych dla zapewnienia odpowiedniego poziomu nauczania.

Sapientia christiana wytycza specyficzne cele uniwersytetów i wydziałów kościelnych: badania naukowe, nauczanie i posługa Kościołowi²⁸. Badania naukowe to pierwsze zadanie uczelni. Powinny mieć na uwadze pogłębianie rozumienia Bożego Objawienia i wszystkiego, co jest z nim związane. Mają prowadzić do metodycznej syntezy prawd zawartych w Objawieniu i do rozpatrywania w jej świetle nowych problemów, tak aby znaleźć odpowiednie sposoby i język, którym można by przedstawić prawdę chrześcijańską różnym kulturom²⁹. Na drodze do tego celu Konstytucja zaleca dialog i współpracę pomiędzy uczonymi z różnych dziedzin, niezależnie od tego, czy są wierzący, czy nie.

Drugi cel wymieniony w Konstytucji to nauczanie i formacja studentów na wysokim poziomie i w różnych dziedzinach, przygotowanie ich do przyszłych zadań i stała formacja duchowieństwa³⁰. Podkreśla się ważność nauczania «zgodnego z nauką katolicką» również w dziedzinach nieteologicznych, co oznacza przede wszystkim głęboką motywację wiary we współpracy przy akademickiej formacji osobowościowej, naukowej i profesjonalnej studentów. Dokument akcentuje konieczność zróżnicowania formacji w zależności od warunków, w jakich znajdują się studenci. Proces formacji nie kończy się w momencie ukończenia studiów. Ośrodki akademickie powinny promować stałą formację, coraz częściej wymaganą w różnych częściach świata.

Uczelnie nie mogą koncentrować się wyłącznie na kształceniu przyszłych naukowców, lecz troszczyć się również o tych, którzy wezmą aktywny udział w ewangelizacji. Jest to trzeci cel uniwersytetów i wydziałów

²⁸ Por. Idem, art. 3. Dokument *Deus scientiarum Dominus* jako cel podstawowy postawił solidne nauczanie, natomiast *Sapientia christiana* przed nauczaniem stawia uprawianie i rozwijanie własnych dyscyplin poprzez badania naukowe.

²⁹ Por. Idem, art. 3 § 1.

³⁰ Por. Idem, art. 3 § 2.

kościelnych, który został podkreślony tylko w *Sapientia christiana*. Tymczasem realizacja tego właśnie zadania to jeden z głównych powodów zakładania tych uczelni! Powinny one według własnej natury i w ścisłej współpracy z hierarchią posługiwać na rzecz ewangelizacji³¹.

Konstytucja przedstawia uczelnie kościelne jako wspólnoty, w których wszyscy są współodpowiedzialni za dobro wspólne i osiągnięcie zamierzonych celów³². Uczelnie są wspólnotami osób, gdzie każdy jest podmiotem i otrzymuje zaproszenie do współpracy. Jedną z nowości zawartych w *Sapientia christiana* to poświęcenie całego rozdziału „urzędnikom i pracownikom administracji”³³, przez co podkreśla się znaczenie nie tylko wykładowców i studentów, lecz wszystkich członków wspólnoty uniwersyteckiej cieszących się jednakową godnością i wolnością.

Dokument odnosi się do wspólnoty funkcjonalnej, to znaczy takiej, która ma służyć prawdzie i społeczeństwu. Uwypukla odpowiedzialność wszystkich w poszukiwaniu prawdy w każdym jej aspekcie. Wspólnota akademicka ma strukturę hierarchiczną (wielkim kanclerzem jest zawsze biskup ordynariusz miejsca, rektora mianuje lub zatwierdza kongregacja), ale z zachowaniem zasad podporządkowania, współpracy i pomocniczości. Konstytucja podkreśla zasadę kolegialności w zarządzaniu uniwersytetem, a równocześnie akcentuje słuszną

³¹ Por. Idem, art. 3 § 3.

³² Porównanie samych podtytułów dokumentów: *Sapientia christiana. Konstytucja Apostolska o uniwersytetach i wydziałach kościelnych* oraz *Deus scientiarum Dominus. Konstytucja Apostolska o uniwersytetach i wydziałach studiów kościelnych* – ukazuje pewną zmianę w podejściu do tego zagadnienia. O ile prawodawstwo przedsoborowe starało się wspomóc studia kościelne, Jan Paweł II chce przede wszystkim, aby wspólnota uniwersytecka była naprawdę przeniknięta życiem Kościoła. Por. ORTAS Javierre A.M.: *La Costituzione Apostolica „Sapientia christiana”*, „*O’Theologos*” 1979 nr 22, s.10.

³³ Por. SCh tytuł V.

równowagę między władzą personalną (rektor i dziekan) a kolegialną (senat i rady wydziałów)³⁴.

Uniwersytety i uczelnie kościelne są ustanowione dla dobra całego Kościoła uniwersalnego i lokalnego. *Sapientia christiana* zaleca konferencjom episkopatu poszczególnych krajów, aby uświadomiły sobie swoją odpowiedzialność za rozwój tych uczelni i za ich wierność wobec Magisterium³⁵. W duchu Soboru Watykańskiego II dokument uznaje słuszną wolność badań naukowych i nauczania, ale przypomina granice wyznaczone przez Słowo Boże i Magisterium Kościoła. Wielką odpowiedzialność przyjmują na siebie wykładowcy, którzy wypełniają specyficzną służbę słowu i stają się dla studentów mistrzami w wierze, żywymi świadkami i przykładem wierności Kościołowi. Ta odpowiedzialność uzasadnia wysokie wymagania naukowe, dydaktyczne i moralne, jakie Konstytucja stawia wykładowcom. Ci, którzy wykładają materie odnoszące się do spraw wiary i moralności, muszą otrzymać misję kanoniczną i złożyć wyznanie wiary³⁶. Konstytucja podkreśla fakt, że zarówno uczelnie erygowane przez Stolicę Apostolską, jak i wykładowcy działają w imieniu Kościoła i uczestniczą w jego misji. Ten fakt podnosi znaczenie i prestiż nauczycieli akademickich, ale równocześnie uwidacznia ich współodpowiedzialność, jaką razem z hierarchią kościelną ponoszą za jakość i treść nauczania.

Sapientia christiana potwierdza układ studiów w trzech cyklach wprowadzony przez *Normae quaedam*. Pierwszy cykl musi dać solidną formację podstawową, podczas drugiego student powinien pogłębić wybrany dział wiedzy (specjalizacja), by wreszcie osiągnąć prawdziwą dojrzałość

³⁴ Por. SCh tytuł II; BIFFI Franco, *La comunità universitaria, le sue componenti, le sue autorità, „Seminarium”* 1980 nr 2-3, s. 436-487.

³⁵ Por. SCh art. 4; Normy szczegółowe 5.

³⁶ Por. SCh, Wstęp IV; art. 22-30, 39.

naukową poprzez przygotowanie pracy doktorskiej. Każdy cykl kończy się uzyskaniem odpowiedniego stopnia naukowego. Zdecydowano się utrzymać tradycyjne stopnie akademickie uczelni kościelnych (bakalaureat, licencjat i doktorat), przy czym każdy wydział mógł używać nomenklatury zgodnej z prawem cywilnym danego kraju³⁷.

Choć Konstytucja zajmuje się szczególnie trzema głównymi wydziałami kościelnymi (teologia, filozofia i prawo kanoniczne), stanowiące zasady odnoszą się do wszystkich dziedzin studiów kościelnych. Przypominając cel fundamentalny, czyli pogłębienie rozumienia Objawienia Bożego, dokument podkreśla, że nie jest to celem samym w sobie, lecz musi służyć dobru Kościoła i społeczeństwa. Z tego powodu zaleca wszystkim wydziałom, a zwłaszcza teologii, poświęcenie baczonej uwagi kwestii inkulturacji: „Te ustawiczne kontakty z rzeczywistością pobudzają również teologów do poszukiwania bardziej właściwego sposobu przekazywania doktryny ludziom współczesnym, żyjącym w różnych kręgach kulturowych; albowiem »czymś innym jest sam depozyt wiary, czyli prawdy, które zawiera nasza czcigodna doktryna, a czymś innym sposób ich głoszenia, z zachowaniem jednak tego samego znaczenia tej samej treści«³⁸. W tym kontekście nabiera specjalnego znaczenia współpraca i koordynacja różnych dyscyplin, tak aby każda wniosła wkład w pełniejsze i głębsze rozumienie wiary. Jednym z instrumentów szczególnie pomocnych w wypełnieniu tego zadania jest dialog w różnych formach i na różnych poziomach: pomiędzy wydziałami, uczelniami kościelnymi i świeckimi, między teologią i naukami szczegółowymi, między wiarą i kulturą. W duchu soborowym podkreśla się nie tylko aspekt ekumeniczny studiów kościelnych, lecz również relacje z innymi religiami niechrześcijańskimi. Przedmiotem

³⁷ Por. Idem, art. 40, 46-48.

³⁸ Idem, Wstęp III; Por. Art. 3, 67-68.

studiów powinny być zwłaszcza problemy wynikające ze współczesnego ateizmu³⁹.

Struktury nakreślone przez *Sapientia christiana* wyznaczają standardy organizacji studiów kościelnych, zostawiają jednak możliwość dokonywania modyfikacji w zależności od warunków lokalnych, stwarzając w ten sposób rozległą przestrzeń rozwoju i udoskonalania.

4. Kodeks Prawa Kanonicznego

W 1983 r. ukazał się nowy Kodeks Prawa Kanonicznego. W księdze traktującej o „Nauczycielskich zadaniach Kościoła” osobne rozdziały zostały poświęcone „uniwersytetom katolickim oraz innym instytutom wyższych studiów” i „uniwersytetom i fakultetom kościelnym”. W poprzednim Kodeksie z 1917 r. taki podział jeszcze nie istniał. Prawodawca podkreśla, że to rozwiązanie zostało podyktowane wzmożeniem aktywności Kościoła w świecie uniwersyteckim. Niektóre przepisy są wspólne zarówno dla uniwersytetów katolickich, jak i kościelnych, ale okazało się konieczne rozróżnienie uczelni, które w badaniach inspirowane są duchem chrześcijańskim i tych, które zajmują się studiowaniem Objawienia.

Kodeks potwierdza prawo Kościoła do zakładania i prowadzenia uniwersytetów i innych typów wyższych uczelni dla wniesienia wkładu w rozwój kultury ludzkiej, pełnej promocji osoby i realizacji funkcji nauczycielskiej Kościoła⁴⁰: „Jest czymś znaczącym, że Kodeks, również w tej materii, dostrzega centralne miejsce osoby ludzkiej, jej promocję kulturalną jako połączoną i zależną od funkcji nauczycielskiej i ewangelizacyjnej Kościoła: wypełnienie tej funkcji wydaje się tym bardziej uprawnione przez

³⁹ Por. Idem, art. 69; DEZZA Paolo: La „Sapientia Christiana” e gli studi teologici, „*Rassegna di Teologia*” 1980 nr 20, s. 324-328.

⁴⁰ Por. KPK 807-814.

fakt, że poprzez uniwersytety konfesyjne można bardziej wpłynąć na rozwój kultury i promocję osoby ludzkiej”⁴¹.

Określenie «katolicki» zostało zarezerwowane tylko dla tych uczelni, które zostały uznane przez kompetentne władze kościelne. Prawodawca zachęca konferencje episkopatu, aby promowały na swoim terytorium uniwersytety katolickie i czuwały nad ich ortodoksją. Każda uczelnia katolicka powinna mieć wydział lub przynajmniej katedrę teologii z wykładami dostępnymi dla studentów świeckich. Wymaga się również specyficznych kursów, w których byłyby podnoszone zwłaszcza te kwestie teologiczne, które mają związek z przedmiotami wykładanymi na innych wydziałach.

Prawodawca dedykuje szczególną uwagę trosce duszpasterskiej o studentów wszystkich uczelni. Biskup diecezjalny jest zobowiązany do zorganizowania właściwego systemu, który będzie służył temu celowi: poprzez erekcję parafii personalnych, zorganizowanie ośrodków przeznaczonych dla duszpasterstwa akademickiego i oddelegowanie kapłanów do tego dzieła.

Uniwersytetom i wydziałom kościelnym Kodeks poświęca kanony 815-821. Zalecenia, które są tu zapisane, mają charakter dość ogólny i wpisują się w linię wyznaczoną przez *Sapientia christiana*. Normy tej Konstytucji nie zostały zniesione, ponieważ nie sprzeciwiały się postanowieniom Kodeksu.

5. *Ex corde Ecclesiae*

Kodeks Prawa Kanonicznego ustalił tylko generalne zasady odnoszące się do uniwersytetów katolickich, które oczekiwały na własne prawodawstwo – o funkcji analogicznej do tej, jaką pełniła *Sapientia christiana* w stosunku do uczelni kościelnych. Przygotowanie kolejnej konstytucji Konstytucji rozpoczęło się w 1969 r. Uczestniczyli w nim przedstawiciele uniwersytetów

⁴¹ MANTINEO Antonino, *Le università cattoliche...* art. cit., s. 5.

katolickich, którzy wnieśli znaczący wkład w opracowanie dokumentu opublikowanego jako Konstytucja Apostolska *Ex corde Ecclesiae* w 1990 r.⁴². Jest to pierwszy tak wysokiej rangi dokument Kościoła poświęcony wyłącznie uniwersytetom katolickim. Jan Paweł II określił go jako „Magna Charta uniwersytetów katolickich”. Konstytucja składa się z obszernej części doktrynalnej i z części prawnej zawierającej dyrektywy generalne.

Papież podejmuje problematykę natury uniwersytetu jako «uniwersytetu» i jako «katolickiego»: „Każdy uniwersytet katolicki, ze względu na swój charakter uniwersytecki, jest wspólnotą akademicką, która działając w sposób ściśle naukowy i krytyczny przyczynia się do ochrony i postępu ludzkiej godności oraz dziedzictwa kulturowego poprzez prace badawcze, nauczanie i różnorakie usługi świadczone na rzecz wspólnot lokalnych, krajowych i międzynarodowych”⁴³. Uniwersytet jako taki cieszy się słuszną autonomią instytucjonalną, która gwarantuje wolność akademicką w granicach prawdy i dobra wspólnego. Przywołanie idei słusznej autonomii

⁴² Znacząca jest historia przygotowania tego dokumentu. Podczas kongresów Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich (FIUC) od 1969 r. dyskutowano różne propozycje norm prawnych dla uniwersytetów. Na ich podstawie Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego opracowała w 1983 r. pierwszą wersję dokumentu, która została odrzucona przez rektorów uniwersytetów katolickich. Według nich propozycja była zbyt prawnicza i administracyjna. W 1985 r. Kongregacja przygotowała drugi wariant, który po licznych dyskusjach również odrzucono. Także propozycja z 1988 r. wywołała ożywione dyskusje, lecz nie znalazła wystarczającego poparcia. Podczas Kongresu Uniwersytetów Katolickich powołano komisję z reprezentantami piętnastu uniwersytetów w celu przygotowania nowej wersji dokumentu. W 1989 r. komisja przesłała swoją propozycję Kongregacji, która ją zaaprobowała i przedstawiła Ojcu Świętemu wraz z całą dokumentacją. Jan Paweł II ubogacił tekst swoimi uwagami i przemyśleniami i podpisał go 15 sierpnia 1990 r. Zwracając uwagę na otwartość i dyspozycyjność Kongregacji wobec opinii środowisk akademickich, wielu komentatorów podkreślało, że ta Konstytucja jest nie tylko dla uniwersytetów katolickich, ale również z nimi. Por. LEMPA Franciszek: Przesłanie Konstytucji Apostolskiej „Ex corde Ecclesiae”, „Roczniki Nauk Prawnych” 1994 nr 4, s. 103-105; MARTINS José Saraiva: I ter e punti salienti della Costituzione Apostolica „Ex corde Ecclesiae”, „Seminarium” 1990 nr 1-2, s. 657-660.

⁴³ Ex corde 12.

kultury ludzkiej z *Gaudium et spes* podkreśla, że Kościół nie chce ideologizować badań naukowych ani ograniczać ich w sposób autorytarny⁴⁴.

«Katolickość» uniwersytetu wyraża się w:

- 1) inspiracji chrześcijańskiej nie tylko poszczególnych osób, lecz również wspólnoty uniwersyteckiej jako takiej;
- 2) ciągłej refleksji w świetle wiary katolickiej nad wzrastającym dziedzictwem poznania ludzkiego i wspieraniu go poprzez własne badania;
- 3) wierności chrześcijańskiemu orędziu, takiemu jak je przedstawia Kościół;
- 4) instytucjonalnym zaangażowaniu w służbę ludowi Bożemu i społeczeństwu, zdążającym ku transcendentnemu celowi, który nadaje sens życiu⁴⁵.

Te wyznaczniki decydują o tożsamości ducha katolickiego uczelni, natomiast ze strony formalnej konieczny jest akt fundacji lub uznania ze strony kompetentnej władzy kościelnej⁴⁶. W istocie uniwersytet jest katolicki, o ile przekazuje wartości katolickie i według nich formuje.

Badania naukowe podejmowane w uniwersytecie katolickim mają w perspektywie dążenie do osiągnięcia integracji wiedzy oraz dialog między wiarą a rozumem, a ponadto towarzyszy im troska o etyczny wymiar nauki i refleksję teologiczną⁴⁷.

Podstawowym zadaniem uniwersytetu jest „nieustanne poszukiwanie prawdy poprzez badania naukowe, przechowywanie i przekazywanie wiedzy dla dobra społeczeństwa”⁴⁸ i uniwersytet katolicki uczestniczy w realizacji tego zadania zgodnie ze swoim charakterem i swoimi celami.

⁴⁴ Por. GS 59; Ex corde, Normae generali art. 2 §§ 4-5.

⁴⁵ Ex corde 13.

⁴⁶ Por. KPK 808; Ex corde, Przepisy ogólne art. 2 § 3; PROVOST John H.: The Canonical Aspects of Catholic Identity in the Light of Ex corde Ecclesiae, „*Studia Canonica*” 1991 nr 25, s. 155-156; PAGÉ Roch: Dall’università effettivamente cattolica all’università giuridicamente cattolica, „*Concilium*” 1994 nr 5, s. 130-141.

⁴⁷ Ex corde 15-20.

⁴⁸ Idem, 30.

Zgodnie z Konstytucją, uczelnię katolicką charakteryzuje:

- 1) służba Kościołowi i społeczeństwu;
- 2) integracja wiary i życia, czyli koordynowanie działalności akademickiej z chrześcijańskimi zasadami i normami moralnymi;
- 3) inspirowanie i prowadzenie dialogu kulturalnego, ekumenicznego i międzyreligijnego;
- 4) rozeznanie i krytyczna ocena dążeń i sprzeczności kultury współczesnej, aby zapewnić harmonijny rozwój osób i narodów;
- 5) inkulturacja Ewangelii w kultury lokalne;
- 6) efektywne i instytucjonalne świadectwo wiary katolickiej⁴⁹.

Służba uniwersytetu katolickiego na rzecz Kościoła obejmuje:

- 1) formację osób zdolnych do przyjęcia odpowiedzialności za misję Kościoła (ewangelizację);
- 2) formację, która rozwija się w klimacie wiary i przygotowuje osoby zdolne do wydawania osądów racjonalnych i krytycznych, osoby świadome transcendentnej godności osoby ludzkiej;
- 3) formację zawodową, która uczy respektować wartości etyczne i prowadzi do realizacji na poziomie osobowym syntezy egzystencjalnej między wiarą i życiem, między wiarą i aktywnością zawodową;
- 4) dialog z kulturą;
- 5) badania teologiczne, które mają na celu wypracowanie języka odpowiedniego do komunikacji ze współczesną kulturą⁵⁰.

Uniwersytet katolicki funkcjonuje w społeczeństwie jak każda inna uczelnia, lecz wyróżnia się tym, że wnosi w życie społeczne swój unikatowy wkład, a mianowicie:

⁴⁹ Por. Idem, 31-49; LEMPA Franciszek, art. cit., s. 111-112.

⁵⁰ Por. Idem, 49.

- 1) studium ważnych dylematów współczesności, takich jak: godność życia ludzkiego, promocja powszechnej sprawiedliwości, jakość życia osobistego i rodzinnego, problemy ekologii, poszukiwanie trwałego pokoju i stabilizacji politycznej, bardziej równomierny podział zasobów światowych oraz nowy porządek gospodarczy i polityczny, lepiej służący ludzkiej społeczności na płaszczyźnie krajowej i międzynarodowej;
- 2) rozpowszechnianie prawd niewygodnych, które nie schlebiają opinii publicznej, lecz są konieczne, aby chronić prawdziwe dobro wspólne;
- 3) prowadzenie z chrześcijańskiego punktu widzenia analizy oraz krytyki zasad i wartości dominujących w kulturze i społeczeństwie;
- 4) propagowanie zasad etycznych i religijnych, które nadają pełny sens życiu ludzkiemu;
- 5) zaangażowanie na rzecz sprawiedliwości społecznej;
- 6) konkretny wkład w rozwój społeczeństwa;
- 7) podejmowanie współpracy naukowo-badawczej z innymi uniwersytetami i instytucjami;
- 8) tworzenie możliwości formacji permanentnej⁵¹.

Implementacja tych zadań nie jest prosta. Właśnie dlatego uniwersytet katolicki musi zatroszczyć się o duszpasterstwo akademickie, aby wszyscy członkowie wspólnoty uniwersyteckiej mieli możliwość świadomej harmonizacji aktywności zawodowej i studiów z zasadami moralnymi i religijnymi. W ten sposób dokonuje się integracja wiary i życia. Konstytucja wymienia biskupa diecezjalnego jako odpowiedzialnego za duszpasterstwo

⁵¹ Por. Idem, 32-37.

akademickie i podkreśla użyteczność stowarzyszeń i ruchów kościelnych w rozwoju pewnych aspektów pastoralnych życia akademickiego⁵².

Ex corde Ecclesiae klarownie omawia zadaniach uniwersytetu katolickiego. Pierwszym obowiązkiem jest budowa autentycznej wspólnoty ludzkiej ożywianej duchem chrześcijańskim, która będzie miejscem doświadczenia wzajemnego szacunku, szczerego dialogu i ducha miłości braterskiej i która zapewni ochronę praw każdej osoby. Ta wspólnota musi zabiegać o utrzymanie i umacnianie katolickiego oblicza uniwersytetu.

Zaangażowanie wykładowców wyraża się w świadectwie i nauczaniu autentycznie chrześcijańskiego życia, które oznacza w szczególności syntezę wiary, kultury i kompetencji zawodowych. Wykładowcy niekatolicy są zobowiązani do poszanowania katolickiego charakteru uczelni.

Podstawowy obowiązek studentów to osiągnięcie takiego poziomu edukacji, który scali wysoki poziom kultury humanistycznej z odpowiednim przygotowaniem profesjonalnym. Studenci powinni poznać prawdziwie chrześcijański styl i nauczyć się według niego kształtować własne życie⁵³.

Druga część Konstytucji zawiera reguły prawne. Znamienne, że jest ich niewiele i mają charakter ogólny. Ponieważ sytuacja każdego uniwersytetu jest inna, na poszczególnych uczelniach spoczywa obowiązek adaptacji litery i ducha dokumentu do specyficznej i konkretnej rzeczywistości.

Konstytucja *Ex corde Ecclesiae* nakreśliła dość wysoki ideał uniwersytetu katolickiego i równocześnie wskazała na drogi, które prowadzą do jego realizacji poprzez inspirowany duchem chrześcijańskim dialog z różnymi kulturami i rzeczywistościami socjalnymi. Jednocześnie jasno oznaczyła miejsce uniwersytetów katolickich na polu badań naukowych oraz służby człowiekowi i prawdzie.

⁵² Por. Idem, 38-42.

⁵³ Por. Idem, 21-23.

6. Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej

Dnia 22 maja 1994 roku został opublikowany dokument o *Obecności Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*. Trzy organa przy Stolicy Apostolskiej: Kongregacja Wychowania Katolickiego, Papieska Rada ds. Świeckich i Papieska Rada ds. Kultury opracowały ten dokument po wielu latach konsultacji⁵⁴. Sama procedura przygotowania świadczy o szczególnej uwadze, jaką do zagadnienia przykłada Stolica Święta, i podkreśla wspólną odpowiedzialność w odniesieniu do tak istotnej płaszczyzny działalności pastoralnej Kościoła. Konsultacje miały na celu lepsze poznanie sytuacji uniwersytetów w świecie i nowych problemów, które stają się wyzwaniem dla Kościoła w różnych wymiarach kultury uniwersyteckiej.

W pierwszej części dokument opisuje warunki, w jakich przyszło funkcjonować uniwersytetom, oraz wyzwania, jakie stoją przed duszpasterstwem akademickim:

- 1) wielki wzrost liczby studentów i w związku z tym demokratyzacja życia społecznego i kulturalnego;
- 2) obniżenie jakości oraz poziomu wykształcenia i usług oferowanych przez uniwersytet, a w konsekwencji – utrata prestiżu przez uczelnie;

⁵⁴ *Presenza della Chiesa nell'università e nella cultura universitaria*, w: EV 14/1349-1405. Tłum. pol.: *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*, w: Informator Duszpasterstwa Akademickiego w Polsce 2000/2001, Warszawa 2000, s. 16-33. Historia przygotowania tego dokumentu jest interesująca i znacząca. Komisja powołana przez Kongregację Wychowania Katolickiego i Papieską Radę ds. Świeckich w 1972 r. wysłała do konferencji episkopatów ankietę na temat duszpasterstwa akademickiego i duszpasterstwa intelektualistów. W oparciu o nadesłane odpowiedzi oraz konsultacje w 1976 r. została opracowana pierwsza wersja dokumentu (por. *La pastorale universitaria*, w: EV 5/2067-2096). W kolejnych latach dykasterie watykańskie pogłębiały studium tego problemu. W 1987 r. została opublikowana synteza (por. *Chiesa e cultura universitaria*, w: EV 11/325-377), która stała się kolejnym punktem wyjścia do refleksji, dyskusji i konsultacji między dykasteriami, konferencjami episkopatu, zakonami, duszpasterzami akademickimi, ruchami i stowarzyszeniami kościelnymi. Zagadnienie tak szerokie i wieloaspektowe wymagało czasu i z tego powodu nowy dokument został opublikowany po siedmiu latach.

- 3) brak relacji personalnych między studentem i profesorem oraz pogłębiająca się anonimowość środowiska studenckiego;
- 4) «profesjonalizacja» – uzawodowienie uniwersytetu wraz z przyrostem badań naukowych prowadzonych na zlecenie przemysłu;
- 5) ryzyko biernego poddania się dominującym prądom kulturalnym lub przeciwnie – pozostania w relacji do nich na marginesie;
- 6) sceptycyzm wielu środowisk wobec samej idei prawdy;
- 7) nowy pozytywizm bez odniesienia etycznego, będący efektem dominacji formacji «użytecznej»;
- 8) znacząca liczebnie, lecz o skromnym wydzwiku kulturalnym obecność katolików w środowisku akademickim;
- 9) dotkliwe oddalenie i specjalizacja nauk, brak idei przewodniej, mogącej służyć integracji wiedzy i uniwersytetu⁵⁵.

Ostatni punkt pokazuje przyczynę aktualnego kryzysu uniwersytetu. Wobec tak złożonej sytuacji ma on kłopot z określeniem własnej tożsamości i wytyczeniem długoterminowych celów. Zaabsorbowany różnymi aktywnościami, odczuwa brak idei mogącej nadać mu spójność. Chaos myślowy i ideowy, ubóstwo zasad i norm hamują nowe propozycje, jak odpowiednio zareagować na pojawiające się problemy.

Kościół stara się promować własną obecność w świecie uniwersyteckim. Druga część dokumentu rozróżnia dwa aspekty akcji pastoralnej Kościoła na uniwersytecie: przedmiotowy i podmiotowy. Aspekt podmiotowy odnosi się przede wszystkim do ewangelizacji konkretnych osób, a poprzez nie (choć nie wyłącznie) – współczesnych prądów kulturowych. Natomiast aspekt przedmiotowy dotyczy dialogu między wiarą a różnymi dyscyplinami wiedzy: „Istotnie, w kontekście Uniwersytetu pojawienie się nowych prądów

⁵⁵ Por. *Obecność... op. cit.*, s. 18-23.

kulturowych jest ściśle związane z wielkimi pytaniami człowieka o jego wartość, o sens jego istnienia i działania, o jego sumienie i wolność. Na tym poziomie pierwszorzędnym zadaniem intelektualistów katolickich jest popieranie nowej i żywej syntezy wiary i kultury⁵⁶.

Narzędzia zalecane przez dokument do prowadzenia działalności duszpasterskiej na poziomie instytucjonalnym to: wykłady z teologii, kapelanie uniwersyteckie oraz obecność kapłanów i zakonników. Uniwersytet katolicki w sposób szczególny ma za zadanie stać się „interlokutorem świata akademickiego, kulturalnego i naukowego”, promując „dialog między wiarą i kulturą oraz rozwój kultury zakorzenionej w wierze”⁵⁷.

Dokument podaje wybrane przykłady dobrej praktyki, których naśladowanie może ożywić Kościół w uniwersytecie:

- 1) nominacja na kapłanów uniwersyteckich kapłanów dobrze przygotowanych i mających oparcie w konferencji episkopatu;
- 2) tworzenie grup duszpasterstwa akademickiego na poziomie diecezjalnym z udziałem świeckich;
- 3) troska duszpasterska o profesorów, wykładowców i personel uniwersytecki;
- 4) utworzenie Departamentu Nauk Religijnych, prowadzenie kursów etyki i deontologii zawodowej;
- 5) promocja ruchów kościelnych;
- 6) promocja dialogu między teologami, filozofami i innymi naukowcami⁵⁸.

Autorzy dokumentu podkreślają, że aby obecność Kościoła była akceptowana i skuteczna, musi stać na wysokim poziomie.

⁵⁶ Idem, s. 24.

⁵⁷ Por. Idem, s. 26.

⁵⁸ Por. Ibidem.

Trzecia część dokumentu sugeruje pewne rozwiązania i kierunki działania, nad którymi powinni zastanowić się wszyscy odpowiedzialni za duszpasterstwo akademickie i duszpasterstwo kultury:

- 1) utworzenie na poziomie krajowym i diecezjalnym komisji ds. duszpasterstwa akademickiego w celu pogłębionej refleksji i koordynacji inicjatyw;
- 2) utworzenie «parafii uniwersyteckich» jako uprzywilejowanych centrów komunikacji ze światem akademickim w jego złożoności i bogactwie;
- 3) dialog i współpraca pomiędzy uniwersytetami i wydziałami katolickimi;
- 4) ukierunkowana formacja przedstawicieli duszpasterstwa w obrębie parafii, ruchów i stowarzyszeń katolickich;
- 5) rozwój różnych typów pedagogii wiary: katechetycznej o charakterze wspólnotowym, kontaktu osobowego oraz pogłębiania wiary i życia duchowego;
- 6) promocja nowej mentalności, szczególnie pomiędzy wykładowcami odpowiedzialnymi za świadectwo chrześcijańskie w środowisku uniwersyteckim⁵⁹.

Wielką zasługą tego dokumentu jest zdefiniowanie obecności Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej – wraz z jej konsekwencjami. Autorzy dokumentu mówią, że obecność Kościoła trzeba rozumieć jako „*plantatio* wspólnoty chrześcijańskiej w środowisku uniwersyteckim, poprzez świadectwo, głoszenie Ewangelii, służbę miłości”⁶⁰. Urzeczywistnienie Kościoła-wspólnoty dokonuje się w konkretnym środowisku. Kościół musi być zakorzeniony w tym środowisku i zdawać sobie sprawę z warunków kulturowych i socjalnych, w jakich żyją konkretni adresaci Ewangelii. Obecność duszpasterska musi wyakcentować dwa aspekty: osobowy i kulturalny. Wymiar osobowy uwypukla prawdę, że „człowiek jest drogą

⁵⁹ Por. Idem, s. 27-30.

⁶⁰ Idem, s. 29.

Kościół⁶¹. Akcja ewangelizacyjna jest skierowana do konkretnych osób, gdyż formacja przebiega zawsze w odniesieniu do niepowtarzalnej osoby. Ci, którzy uczestniczą w ewangelizacji w sposób czynny, powinni starać się o dotarcie do serca człowieka żyjącego w środowisku akademickim na drodze formowania sumienia i intelektu wierzących. Równocześnie trzeba sobie uświadomić, że nie można ewangelizować serca człowieka bez ewangelizacji kultury: „synteza wiary i kultury nie jest tylko potrzebą kultury, lecz również i wiary [...]. Wiara, która nie staje się kulturą, nie jest wiarą w pełni przyjętą, w pełni przemyślaną, w pełni przeżyta⁶². W ten sposób dokonuje się ewangelizacja kultury i inkulturacja Ewangelii.

Zakończenie

Nawet szkicowe potraktowanie zawartości dokumentów Kościoła na temat uniwersytetu pozwala stwierdzić rosnące zainteresowanie i znaczącą zmianę podejścia do spraw tej instytucji i związanego z nią środowiska. O ile okres Oświecenia i wiek XIX były naznaczone konfliktem między nauką i wiarą, a jednym z naczelných motywów powoływania uniwersytetów katolickich była obawa przed zgubnym wpływem świeckich uczelni wyższych na młodzież katolicką i chęć jej obrony, tak po Soborze Watykańskim II kształtuje się pozytywne podejście do świata uniwersyteckiego. Analiza dokumentów wydobywa różne dowody świadomości Kościoła w odniesieniu do tego, że jedna z ważniejszych dróg do ewangelizacji kultury biegnie poprzez ewangelizację środowiska akademickiego. Kościół dostrzega w uniwersytecie bynajmniej nie rywala, lecz potencjalnego sojusznika i ważnego partnera dialogu. Świadectwem tego jest chociażby sposób przygotowania ostatnich

⁶¹ JAN PAWEŁ II: Encyklika *Redemptor hominis*, Watykan 1979, nr 14.

⁶² JAN PAWEŁ II: Giovanni Paolo II istituisce il pontificio consiglio per la cultura con una lettera indirizzata al Segretario di Stato, Cardinale Agostino Casaroli, w: EV 7/177; Por. POUPARD Paul: Wiara i kultura, „*Osservatore Romano*” wyd. pol., 1994 nr 9-10, s. 36-37.

dokumentów (*Sapientia christiana, Ex corde Ecclesiae, Obecność Kościoła...*) – wszak konsultacje ze społecznościami uniwersyteckimi przyczyniły się do gruntownego przerehabilitowania pierwotnych propozycji kongregacji watykańskich (por. *Ex corde Ecclesiae*). To znak dużego zaufania do środowiska akademickiego.

Przeobraził się bardzo istotnie sam sposób podejścia do kwestii uniwersyteckich. W dokumentach przed Soboru Watykańskiego II dominowała postawa prawna i doktrynalna, natomiast późniejsze dokumenty promują pastoralny punkt widzenia. Kościół nie chce głosić prawdy abstrakcyjnej, lecz pragnie, by środowisko, które z definicji jest nastawione na poznawanie i przekazywanie prawdy, stało się przestrzenią, w której się nią faktycznie żyje. Z tego powodu akcja pastoralna ukierunkowana jest na tworzenie wspólnoty Kościoła (ἐκκλησία), która rodzi się ze zbawczego osobowego spotkania z Chrystusem. Duszpasterstwo akademickie ma za zadanie urzeczywistnić Kościół w uniwersytecie, ale obecność Kościoła nie wyczerpuje się w tym aspekcie jego aktywności. Niemniej ważna jest obecność instytucjonalna poprzez wydziały teologiczne oraz dialog między nauką i wiarą.

Kolejny znak potwierdzający zmianę nastawienia do uniwersytetu to zachęcanie uniwersytetów katolickich do prowadzenia badań naukowych we współpracy z innymi uczelniami i do odważnego mówienia nawet o prawdach niewygodnych dla opinii publicznej.

Najpoważniejszym z zarzutów stawianych omawianym dokumentom jest to, że są zbyt ogólnikowe i prezentują zbyt idealistyczną wizję uniwersytetu. Dokumenty kościelne, ponieważ są skierowane do całego Kościoła, powinny uwzględniać specyfikę sytuacji adresatów. Tymczasem uczelnie katolickie i kościelne działają prawie na wszystkich kontynentach, a warunki ich funkcjonowania zasadniczo się różnią. Prawodawca musi więc skoncentrować się na ogólnych zasadach, pozostawiając ich

doprecyzowanie podmiotom lokalnym. Ponadto można zauważyć pewną różnicę w podejściu do spraw uczelni kościelnych i katolickich. Uczelnie kościelne są ściślej podporządkowane Stolicy Apostolskiej i ich prawodawstwo jest bardziej zunifikowane, natomiast stosunek do uniwersytetów katolickich charakteryzuje większa elastyczność, niektóre kompetencje są pozostawione konferencjom episkopatów poszczególnych krajów.

